

Институциите в Русенския край по времето на Първата българска държава

Антони Пенчев

Abstract: *Institutions in Rouse region the time of the First Bulgarian Empire and the Byzantine rule: Bulgarian Empire was created by the main ethnic groups involved in its construction: Bulgarians, Slavs and Thracians. Rouse region as part of the country has also adopted these conventions. It cannot be distinguished from common standards for the whole country, but also its proximity to the capitals of the First and Second Bulgarian Empires make it more meaningful. Institutions that have acted in the capital were important force in the region.*

Key words: *Rouse region, medieval, institutions, Bulgaria.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Институциите на Средновековна България

Към края на VII век сред славяните и българите има имуществено разслоение [9], което е доста напреднало. Има и оформена родова аристокрация, и група на свободните земеделци, скотовъдци и занаятчии.

В периода на Първата българска държава в основата на стопанството са земеделието и скотовъдството. Природните условия на региона са благоприятни за отглеждане на различни зърнени храни (жито, ечемик, просо, ръж). Отглеждат се порядко и влакнодайни култури – лен, коноп, памук. Добре развити са овощарството, лозарството и земеделието. Земеделието е екстензивно, но то осигурява прехраната на населението. В земите на Русенския край няма регистрирани случаи на масов глад.

Скотовъдството е също добре развито. Отглеждат се коне, крави, свине, овце, птици и др. Занаятчийството [1] отбелязва развитие. Занаятите осигуряват оръдия на труда, битови изделия на населението. За нуждите на аристокрацията се изработват скъпи облекла и жилища. През ранното средновековие търговията в региона е слабо развита и има натурален характер. По-важна роля има външната търговия, която е монопол на държавата. Външнотърговски връзки се поддържат най-редовно с Византия, Русия, Великоморавия, империята на франките, Унгария. Като част от връзките на столицата с Европа, регионът заема изключително важна и значима роля както през Първата, така и особено много през Втората българска държава.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Институциите в региона и страната през Първата българска държава

След покръстването през IX век се появява извъникономическа принуда и някои села от Русенския край, а и в страната като цяло, се предоставят на църквата. Появяват се категории зависими селяни, но мнозинството от населението е свободно и плаща данъци на държавата. Започва процес на феодализация [11], но той протича бавно, оформя се прослойка на аристокрацията. През езическия период аристокрацията е на племенна основа, т.е. българска и славянска аристокрация. Най-видните български родове са Дуло, Вокил, Угаин и др. Племенните князе са част от тази аристокрация. След покръстването, както и през езическия период, старобългарската аристокрация е военно бюрократично съсловие, т.е. за своето положение и богатство тя разчита на положението си в държавата и на благоволенieto на владетеля. Това важи за цяла България. След покръстването настъпват промени в региона като аристокрацията, се създава не на племенна, а на социална основа, разделя се на светска и църковна аристокрация. Светската запазва характера си на военно бюрократично съсловие, а църквата, от своя страна,

се превръща в едър поземлен собственик. По църковните земи работят повечето от зависимите селяни.

До края на Първата българска държава в Русенския край, не се развиват напълно феодалните отношения. Формирането на държавните институции и административното устройство [12] в региона е продължителен процес. Върху него оказват влияние няколко фактора: традициите на българи и славяни от преддържавния период и начинът по който се образува българската държава. Тя се създава след като Аспарух се споразумява с племенната аристокрация на славяните и държавата се изгражда на основата на това, че славянските князе признават върховната власт на Аспарух. Те запазват обаче териториалната си обособеност и вътрешната си автономия, т.е. славяните продължават да обитават своите територии, които се наричат Славини и в тях изграждат апарат, с който ги управляват.

Българите се установяват на територията на днешна Североизточна България (Русенския край и столиците – Плиска и Преслав). Територията на държавата се нарича саракт и се разделя на три части – централна, лява и дясна част. Централната се управлява от хана, а останалите от неговите най-близки помощници.

Племенната обособеност се отразява и върху начина, по който се набира армията, т.е. събират се дружини от български и славянски племена. Мнозинството от войниците са лично свободни селяни, командването се извършва от аристокрацията. Ханът разполага и със своя дружина, която е съставена от най-близките и верни хора.

Традициите [5] на българи и славяни включва и свикването на народни събори. На тях се решават най-важните въпроси от обществения живот. Народните събори [6] могат да вземат и решение за смяна на владетеля. Пример е отстраняването на хан Сабин.

При управлението на хан Крум и особено на хан Омуртаг се извършват административни реформи в цялата страна, с които се премахват автономията на славяните, въвежда се ново административно деление на страната. България се разделя на 10 комитата (един от тях е Русенският край), но те не са съобразени с териториите, на които живеят отделните племена. Начело на тези области са поставени комити, които упражняват гражданско-административната власт. Военноначалниците на комитатите са т.нар. таркани. Комитатите се разделят на по-малки единици – жупи и се управляват от жупани. Така се въвежда единно вътрешно деление и вътрешната политика на държавата се провежда навсякъде. Така се слага край на местното самоуправление.

Засилената централизация на държавата води до по-строго охраняване на границите, променя се и армията, която вече не се изгражда на етнически принцип [13]. Армията се състои от постоянната дружина на хана и опълчението, което се свиква в случай на война.

Начело на българската държава стои хан. Първородният син на хана наследява титлата и се нарича канаркитин. Властта [2] на хана е неограничена. Той е върховен законодател, съдия, военачалник, изпълнява функциите на върховен жрец. Ханът ръководи вътрешната и външна политика, води преговори, сключва договори с други страни. Властта на хана не е абсолютна, тя зависи от ханския съвет, в който участват: кавханът, който е пръв помощник на хана; ичергу боилът, който ръководи вътрешните области на държавата [7], колобърът, който е от жреческото съсловие и ръководи церемониите.

Болярското съсловие се нарича боили. Те се делят на вътрешни и външни. Вътрешните са в столицата. След покръстването се променя титлата на владетеля от кан на княз. За укрепването властта на владетеля съдейства концепцията, че той

е поставен от Бога. Князът получава право да определя и главата на българската църква.

Институции и административни структури в региона по време на византийското владичество - X – XII век

След завладяването на Русенския край и българските земи от Византия в социалноикономическо отношение в тях настъпват сериозни промени. От земята се създава поземлен фонд, с които се разпорежда императорът. Във Византия има два вида собственост [3] – безусловна и условна. При първата собственикът има пълни права да се разпорежда с нея и тя се счита собственост за вечни времена, която може да се подарява, разменя, продава, наследява.

Условната собственост се нарича прония – тя се раздава от императора на аристократи. Владетелят на пронията е наричан пронияр, който събира данъците от населението, но е длъжен да участва с определен брой войници при нужда. Във Византия XI – XII век [8] се развива правото на имунитет, което притежават едрите земевладелци. Имунитетът се предоставя от императора, той може да е финансов, което включва правото на земевладелците да събират данъците от населението, обработващо техните земи. Съдебният имунитет е право на земевладелеца да правораздава в своето владение. Органите на централната власт нямат достъп до управлението на едрите имения, то се извършва от земевладелеца. Нараства броят на зависимите селяни, които са лично зависими от земевладелеца. Разрастването на едрото земевладение и имуществените права е показателно за напредъка на феодалните отношения. Цялата тази практика се пренася и върху територията на региона и страната.

За административното устройство на областта и българските земи във Византийската империя съществуват две концепции [10] в науката. Според първата – българските земи запазват административната си цялост. Втората се подкрепя от повечето историци и според нея българските земи се разделят на различни области наречени теми-катепанати. Една от тях е наречена Паристрион и обхваща североизточните български земи, в т.ч. Русенския край. Център на областта е Дръстър (дн. Силистра). По обясними причини няма да се спирам на останалите теми-катепанати.

Управителите на темите се наричат стратегии, а темите се разделят на по малки единици, управлявани от катепани, архонти – висши съновници в темите. Те изпълняват заповедите на императора. Част от българската аристокрация получава определени военноадминистративни длъжности. В повечето случаи те са подчинени. Друга част получава земевладение в Мала Азия.

Във Византия [14] е имало добре развита данъчна администрация. Наложената за два века византийска административна уредба в региона и страната дава сериозно отражение върху формирането на институциите на Втората българска държава в региона и страната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Българската държава е създадена [4] от основните етнически групи, които участват в изграждането ѝ: българи, славяни и траки. Русенският край като част от страната също е приела тези условия. Той не може да се разграничи от общите стандарти за цялата държава, а също така и близостта му до столиците на Първата и Втората българска държава го правят още по значим. Институциите, които са действали в столицата, са били важни действащи и в региона.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ангелов, Д. Образуване на българската народност. София, 1981, с. 20
- [2] Ангелов, Д. Към въпроса за царската власт в средновековна България. Сб. в памет на А. Бурмов. София, 1973, с. 67
- [3] Ангелов, Д. Византия - възход и залез на една империя. София, 1991, с. 28
- [4] Ангелов, Д. Образуване на българската народност. София, 1981, с. 24
- [5] Ангелов, П. История на българите. От древността до края на XVI век. Том I, София, 2003, 396-405
- [6] Андреев, Й. Народните събори в политическия живот на Първата българска държава - В: ИПр., 1971, с. 56
- [7] Бакалов, Г. Средновековният български владетел (титулатура и инсии). София, 1985, с. 43
- [8] Божилов, Ив. Византийският свят. София, 2008, с. 89
- [9] Иречек, К. История на българите. София, 1978, с. 43
- [10] Острогорски, Г. История на византийската държава, София, 1996, с. 109
- [11] Петров, П., В. Гюзелев. Христоматия по история на България. Т. I. с. 336
- [12] Петров, П., В. Гюзелев. Христоматия по история на България. Т. I. с. 396-405
- [13] Петров, П., В. Гюзелев. Цит. съч., Т. II, с. 450
- [14] Тълкова-Заимова, В., Д. Димитров, Пл. Павлов. Византия и византийският свят. София, изд. "Просвета", 2011, с. 143

За контакти:

Докторант Антони Пенчев, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: apenchev@uni-ruse.bg